زنان مهاجر توانمندتر از دیروز

نگاهی به وضعیت زنان مهاجر به مناسبت روز جهانی پناهنده در گفت‌وگو با فاطمه اشرفی مدیر انجمن حامی و دارنده مقام مشورتی سازمان ملل

حمیده وحیدی
h.vahidi@shahraranews.ir

طبق آمار سازمان ملل متحد، بیش از ۷۰ میلیون مهاجر در جهان وجود دارد که از این تعداد، ۴۱ میلیون نفر آن‌ها در محدوده مرزهای کشور خود جابه‌جا شده‌اند، ۲۵ میلیون نفر پناهنده شده‌اند و بیش از ۳/۵ میلیون نفر در انتظار پذیرش درخواست پناهندگی‌شان به سر می‌برند. بر اساس این آمار، ۸۰ درصد این جمعیت در کشورهای پیرامون نقاط بحران حضور دارند و ۵۸ درصد از این مهاجران را زنان تشکیل می‌دهند. جهان در دهه‌های اخیر با شدت بیشتری درگیر تنش‌های خشونت‌بار در سطح منطقه‌ای است که سهم جمعیتی و فشارهای ناشی از آن بر زنان کمتر از جمعیت مردان نیست، زنانی که با انواع خشونت روبه‌رو هستند. این خشونت‌ها بسیاری از اوقات با سکوت روبه‌رو می‌شوند. در این بین، استان خراسان رضوی به دلیل همجواری با مرز، یکی از مهاجرپذیرترین مناطق کشور است. در سال‌های اخیر شاهد برنامه‌های تأثیرگذاری برای آموزش، تحصیل و اشتغال زنان مهاجر بوده‌ایم. به همین بهانه، گفت‌وگوی کوتاهی داشتیم با دکتر فاطمه اشرفی، مدیر انجمن حامی کشور، به عنوان دارنده مقام مشورتی سازمان ملل و یکی از فعالان بین‌المللی حوزه زنان.

خراسان رضوی به دلیل همجواری با افغانستان همواره در معرض رفت‌وآمد و مهاجرت‌های قانونی و غیرقانونی همسایگان بوده و مسائل مربوط به مهاجران در تمام ارکان اجتماعی، اقتصادی و آموزشی استان تأثیرات خود را گذاشته است. دکتر فاطمه اشرفی با تأکید بر بهبود شرایط زنان پناهنده در ۴۰ سال گذشته می‌گوید: «اگر شرایط امروز زنان مهاجر خراسان رضوی را که نسل دوم و سوم مهاجران هستند با نسل اول این زنان مقایسه کنیم، شاهد تحول و تغییر کیفی چشمگیری هستیم. نسل اولی که وارد کشور شدند به لحاظ دانش عمومی و سطح سواد بسیار ضعیف بودند به گونه‌ای که آمار رسمی حکایت از این دارد که تنها ٦ درصد از مهاجرانی که وارد ایران می‌شدند سواد خواندن و نوشتن داشتند. این مسئله در زنان به حدود ۲ درصد می‌رسید. خاستگاه اجتماعی این گروه غالبا روستاها و مناطق محروم افغانستان بود و به همین نسبت هم فاقد آموزش‌های حداقلی، مهارت‌های فنی و حرفه‌ای و توانایی‌های شغلی بودند اما امروز وقتی به سطح سواد یا کیفیت زندگی مهاجران در کشور نگاهی می‌اندازیم، متوجه تغییر و ارتقا در این مسئله می‌شویم. این اتفاق به‌ویژه در میان زنان مهاجر انکارناپذیر است. بسیاری از آن‌ها در سایه برخورداری از امنیت اجتماعی کشور توانستند برای تغییر الگوهای سنتی تلاش کنند و زمینه توانمندی خود را فراهم آورند. اکنون شاهد آنیم که حتی نسبت زنان مهاجر افغانستانی در مقایسه با مردان افزایش یافته است، موضوعی که در داخل افغانستان شکاف چشمگیری میان سطح سواد زنان و مردان به وجود آورده است.»

بر اساس آمار رسمی کشور، حدود ۹۵۱ هزار پناهنده و مهاجر افغانستانی دارای مدارک اقامت رسمی در شهرها، روستاها و حتی مهمان شهرها در مناطق مختلف کشور زندگی می‌کنند. بسترهای اجتماعی تقویت‌کننده مشارکت اجتماعی زنان، ورود سهل زنان به آموزش حتی در سطح دانشگاهی و مراکز عالی، امکان دستیابی به مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، و بهبود نگرش‌های اجتماعی از جمله تلاش‌هایی است که حامیان حقوق پناهندگان و زنان در ایران در این سال‌ها انجام داده‌اند. مدیر انجمن حامی از تلاش‌ها برای رفع نگرانی‌ها در ۲۰ سال اخیر توسط این سازمان مردم‌نهاد اشاره می‌کند و می‌گوید: «مرکز حامی یکی از فعال‌ترین و پرتردد‌ترین مراکز استانی انجمن در سطح کشور است. هر چند سیاست‌گذاری‌ها از دفتر مرکزی در تهران انجام می‌شود، مدیریت مراکز استانی همواره در سیاست‌سازی‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای اثرگذار بوده‌اند. در این باره، یکی از بزرگ‌ترین مشکلات دختران مهاجر در سال‌های گذشته بحث آموزش بود. بیش از موانع قانونی یا زیرساخت‌های سخت‌افزاری، با سنت‌ها و ارزش‌های اجتماعی جامعه مهاجرین روبه‌رو بودیم. البته با تلاش‌های انجام‌شده در طول سال‌ها، با این موانع مبارزه کردیم، به گونه‌ای که در بسیاری از مراکز آموزشی حامی در سطح کشور، فراوانی دختران و زنان در مقایسه با پسران و مردان افزایش یافته است. علاوه بر فعالیت آموزشی برای کودکان و خانواده‌ها و بنا بر نیازسنجی‌های انجام‌شده، مجموعه‌ای از خدمات اجتماعی شامل مشاوره روان‌شناسی، مددکاری اجتماعی، حقوقی و مشاوره‌های بهداشتی متناسب با نیازهای جامعه هدف از سال ۱۳۹۴ در مراکز حامی از جمله مرکز حامی در مشهد ارائه می‌شود که با وجود همکاران اجرایی توانمند و مشاوران حرفه‌ای به یکی از پایگاه‌های اجتماعی زنان پناهنده و مهاجر تبدیل شده است. در کنار خدمات آموزشی و اجتماعی در مرکز مشهد، احساس کردیم یکی از نگرانی‌های زنان مهاجر مشکلات معیشتی است به‌ویژه زنانی که سرپرست خانوار هستند و مسئولیت اداره خانواده را به عهده دارند. بنابراین با همکاری برخی نیکوکاران، مرکز کارآفرینی در مشهد راه‌اندازی شد که نتیجه قابل قبولی هم داشت.»

مرکز کارآفرینی حامی در مشهد در ایام شیوع کرونا با دوخت بیش از ۷۰۰ هزار ماسک و تولید بیش از چند هزار لباس بیمارستانی، زمینه‌ساز خدمت بزرگی به جامعه شد که به‌شدت به اقلام بهداشتی نیاز داشت. شعار امسال روز جهانی پناهنده که از سوی آژانس پناهندگان سازمان ملل ارائه گردیده است عبارت است از «هر فرد می‌تواند تفاوتی ایجاد کند و هر قدمی حساب می‌شود». دکتر اشرفی با تأکید بر این شعار و اهداف آن ادامه می‌دهد: «حامی در طول بیش از ۲ دهه فعالیت در حوزه پناهندگان، در کنار فعالیت‌های حمایتی، کوشیده است فعالیت‌های ترویجی و تسهیلگری اجتماعی خود را در حوزه‌های مربوط به تربیت نیروی انسانی از میان جوانان فرهیخته افغان برای کاهش خشونت در میان خانواده‌های مهاجر، اصلاح سیاست‌های آموزشی برای دسترسی تمام کودکان مهاجر به آموزش، اصلاح سیاست‌های درمانی برای پوشش خدمات بیمه سلامت به گروه‌های آسیب‌پذیر پناهندگان، شمول کودکان پناهنده و مهاجر در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان و در مجموع بهبود و ارتقای کیفی زندگی پناهندگان مقیم کشور گسترش دهد.»

یکی از پدیده‌های اجتماعی نگران کننده در ایران پدیده کودکان کار است که از جدی‌ترین گروه‌های هدف در این میان را کودکان مهاجر و اتباع خارجی تشکیل می‌دهند. این کودکان در واقع از قربانیان اصلی قاچاق انسان از کشورهای همسایه هستند. در سال‌های اخیر به نسبت افزایش ناامنی‌ها در افغانستان و بالا رفتن نرخ فقر و بیکاری در این کشور، مهاجرت‌های غیرقانونی از سوی مرزهای شرقی به ایران افزایش یافته است و متأسفانه خانواده‌های زیادی به‌ویژه خانواده‌های ساکن روستاهای مرزی به دلیل فقر، کودکان خود را در اختیار باندهای قاچاق انسان قرار می‌دهند تا برای کار در مشاغل سخت و بعضا تحمل‌ناپذیر به ایران بیاورند. در تابستان سال ۹۸ حامی پژوهشی میدانی درباره وضعیت فردی، خانوادگی و اجتماعی کودکان کار خیابانی در تهران انجام داد و موفق شد اطلاعات جزئی مربوط به کودکان کار خیابانی را احصا نماید تا برای اولین بار، چشم‌انداز روشنی درباره کودکان کار در ایران با ابعاد داخلی و خارجی آن در مقابل مسئولان و سیاست‌گذاران حوزه‌های اجتماعی در کشور قرار گیرد. اشرفی، طراح و مجری این پژوهش اجتماعی، با اشاره به اهمیت مسئله قاچاق کودکان در ایران به‌ویژه اهمیت نزدیکی مشهد به مرز می‌گوید: «در مسئله کودکان کار، باید سراغ آدرس‌های درست برویم اما متأسفانه برخی با ارائه فرضیه‌های غلط، راهکارهای غلط و مسیرهای اشتباهی می‌دهند. در تحقیق مذکور، تعداد چشمگیری از کودکان کار کودکان قربانی قاچاق هستند. این بچه‌ها به دست قاچاقچیان انسان وارد کشور می‌شوند. استثمار این کودکان به اندازه‌ای زیاد است که می‌توانم بگویم آثار نگران کننده‌ای که به دلیل وارد شدن کارهای سخت و سنگین به روح و جسم آن‌ها وارد می‌شود جبران‌ناپذیر است. حامی آماده است این پژوهش را در مشهد انجام دهد هر چند مسئله حاشیه‌نشینی در مشهد، خود، باعث توسعه آسیب کودکان کار است. در تهران تنها ۱۴ درصد کودکان کار خیابانی ایرانی بودند. ۸۳ درصد را اتباع افغانستان و ۳ درصد را نیز اتباع پاکستان تشکیل داده‌اند. نمی‌توانیم دقیقا پیش‌بینی کنیم در مشهد نیز با چنین آماری روبه‌رو خواهیم بود اما وزنه جمعیتی کودکان کار خارجی در چرخه جمعیت کودکان کار در کشور روزبه‌روز در حال افزایش است.» ●

فرناز محمدیان
کارشناس ارشد حقوق خصوصی

شهرداد

سرنوشت مهریه پس از فوت زوجین

براساس قانون، زن بعد از عقد، مالک تمام مهر می‌شود و می‌تواند هر زمان بخواهد آن را مطالبه کند. ممکن است این پرسش مطرح شود که در صورت فوت یکی از زوجین، امکان مطالبه مهر وجود دارد یا خیر. در ادامه، وضعیت امکان مطالبه مهر را در فرض فوت زن و مرد بررسی خواهیم کرد.

۱) وضعیت مطالبه مهر در صورت فوت زن- اگر زنی فوت کند، وراث او می‌توانند تمام مهر را از شوهر مطالبه کنند. با فوت زن، تمامی حقوق و مطالبات او به ورثه‌اش می‌رسد. از جمله حقوق زن مهریه اوست که اگر در زمان حیات از شوهر نگرفته باشد، این حق به ورثه‌اش می‌رسد. از این رو، پدر و مادر زن از مهریه او ارث می‌برند و برای محاسبه مهریه، سهم شوهر از مبلغ مهریه کسر و مطابق سهم‌الارث پدر و مادر به آن‌ها داده خواهد شد.

۲) وضعیت مطالبه مهر در صورت فوت مرد- مهریه همسر نیز جزو دیون فرد محسوب می‌شود و پس از مرگ شوهر، در صورت مطالبه، باید پرداخت شود. اگر مردی فوت کند و ارثی بر جای نگذاشته باشد یا اندک باشد و همسر او مطالبه مهریه کند و ارث جواب‌گوی مهریه زوجه نباشد، وراث شوهر مسئولیتی برای پرداخت مابقی مهریه ندارند.

حتی اگر بین زوجین نزدیکی واقع نشده باشد و زوج فوت کند، زن متوفی می‌تواند کل مهریه را از محل ماترک وصول نماید. اگر مهریه زن وجه رایج است (نه سکه یا اموال منقول و غیرمنقول)، بر اساس شاخص سال فوت شوهر محاسبه می‌شود و اگر مهریه زن بعد از فوت شوهر سکه یا اموال منقول و غیرمنقول باشد، عین همان اموال محاسبه و به زن پرداخت می‌شود. اگر اموال به‌جامانده از شوهر کم باشد و چند نفر طلبکار نیز وجود داشته باشند، هرکدام که زودتر مالی از متوفی را توقیف کند در گرفتن طلب خود در آن مال توقیف‌شده اولویت دارد اما در شرایط مساوی، مهریه زوجه متوفی دین ممتاز محسوب می‌شود و در مقایسه با سایر طلبکاران دارای اولویت است.

نحوه مطالبه مهریه- دادخواست مطالبه مهریه باید به طرفیت ورثه متوفی اقامه شود. فراموش نکنیم که مهریه زن پس از مرگ شوهر، به هیچ عنوان جزو سهم‌الارث او به حساب نمی‌آید و در این مورد، اگر متوفی فرزندی نداشته باشد، بعد از کسر مهریه از اموال مرد، یک‌چهارم از کل اموال باقی‌مانده شوهر به عنوان ارثیه به زن می‌رسد و اگر متوفی فرزند داشته باشد، این سهم‌الارث یک‌هشتم خواهد بود. ●

الهام یوسفی
فعال فرهنگی

شهرزاد

رنج زیستن در کشوری دیگر

نگاهی به کتاب «در کشوری دیگر» نوشته سپوژمی زریاب

مهاجرت با هر دلیلی که باشد آسان نیست اگرچه ممکن است ما را به جهان ناشناخته‌ها ببرد، جهانمان را وسعت ببخشد و مسیرهای تازه‌ای پیش رویمان بگشاید، تا از چشم یک مهاجر به قصه نگاه نکنیم، نمی‌توانیم درد و اندوه و دل‌تنگی رفتن را بفهمیم. البته ادبیات راهمان را کوتاه کرده است. از جهان واژگان می‌توانیم به جهان یک مسافر سفر کنیم. از همین رو، نوشتن درباره مهاجرت به شاخه‌ای در ادبیات تبدیل شده است برای بیان قصه‌هایی که اگر گفته نشوند، بغض می‌شوند و می‌ترکند. کتاب «در کشوری دیگر» داستانی بلند است به قلم «سپوژمی زریاب»، نویسنده افغانستانی، که زبان و ادبیات فرانسه را ابتدا در کابل شروع کرد، سپس در مقطع دکترا در فرانسه به اتمام رساند. او در دورانی از زندگی‌اش مجبور به ترک افغانستان و مهاجرت به فرانسه شد. سپوژمی زریاب از هفده‌سالگی به نوشتن داستان‌های کوتاه روی آورد. خودش در این باره می‌گوید: «گرایش به ادبیات را از پدرم گرفته‌ام. هنگامی که کودک بودم، پدرم شبانه شعرهایی برای ما می‌خواند و من آن‌ها را یکی پی دیگر به حافظه می‌سپردم. شاید سه یا چهارساله بودم. او شعری را آغاز می‌کرد، دنباله‌اش را من می‌خواندم. سپس ادبیات دیروز راه پیشرفت در سفر ادبی را برایم هموارتر کرد.»

خانم زریاب در داستان بلند «در کشوری دیگر» درباره مشکلات مهاجرانی می‌گوید که از کشورهایی چون افغانستان به دل غرب می‌روند. تقابل میان فرهنگ‌ها برایشان سخت و مشکل‌آفرین است. او از دل یک جامعه سنتی به جهانی مدرن قدم می‌گذارد و چون بسیاری از مهاجران که این تجربه را داشته‌اند، در یک جدال درونی، جامعه‌ای را که به آن وارد شده است تحلیل می‌کند.

مدینه فاضله‌ای که برای مهاجران سرزمین دلهره و اضطراب است جامعه‌ای است که در واژه «خارجی»، غمبارترین اهانت‌ها و تحقیرها را بار کرده است و انسان شرقی در این مدینه فاضله، غریبه بودنش را و بیگانه بودنش را در میان دیگران حس می‌کند. این داستان بلند و دیگر آثار این نویسنده بزرگ افغانستان پنجره‌ای است برای ورود به جهانی که فقط آن‌ها که از خانه و کشورشان سفر کرده‌اند درک می‌کنند. ●

درکشوری دیگر
نویسنده: سپوژمی زریاب
انتشارات: سپیده باوران

ایران دخت

غلامرضا آذری خاکستر
کارشناس و پژوهشگر تاریخ

کارنامه سیاسی و فرهنگی زنان مهاجر افغان در مشهد

سابقه مهاجرت افغانستانی‌ها به کشورمان به پس از جدایی هرات از ایران در سال ۱۲۷۳ هجری قمری/۱۲۳۵ خورشیدی می‌رسد. در واقع، از آن ایام گروه‌های مختلفی اعم از شاهزادگان یا سرداران به همراه خانواده‌های خود به ایران پناهنده و در مشهد یا دیگر شهرهای خراسان ساکن می‌شدند و به نسبت قوانین، حکام محلی یا دولت وقت از آن‌ها حمایت و پشتیبانی می‌کردند. در طول تاریخ، همواره زنان و کودکان بخشی از این مهاجرت‌ها را تشکیل داده‌اند. تعاملات فرهنگی و سنخیت‌های قومی موجب شده است این مهاجرت‌ها رویه‌ای دوسویه باشد. محتوای اسناد تاریخی طی سال‌های ۱۳۳۱ تا ۱۳۳۷ هجری قمری بیانگر آن است که قاچاق زنان از قاینات به هرات یا ازدواج‌ها زمینه‌های مهاجرت‌های اجباری را فراهم آورده است.

اما در سال ۱۳۵۷ با کودتای نورمحمد تره‌کی، رهبر حزب دموکراتیک خلق و سپس اشغال افغانستان از سوی شوروی، شمار زیادی از مردم افغانستان به ایران مهاجرت کردند و در مناطق مختلف ساکن شدند. در این مدت، شهر مشهد پذیرای مهاجران افغانستان بود. تعدادی از زنان مهاجر افغان به همراه خانواده‌ها ضمن اقامت در مشهد به فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی پرداخته‌اند. مؤلف کتاب «گروه‌های مهاجر به مشهد از صفویه تا کنون» ضمن بررسی مهاجرت مردم افغانستان به مشهد به نقش زنان در فعالیت‌های سیاسی و فرهنگی پرداخته است. بررسی کارنامه بانوان مهاجر نشان می‌دهد اوج فعالیت این گروه‌ها در دهه ۷۰ رقم خورده است. به عبارتی، فعالیت‌های سیاسی زنان مهاجر افغانستان در شهر مشهد درخور توجه است زیرا نهضت زنان اسلامی افغانستان توسط بانو تابش و جمعی دیگر در شهر مشهد بازتاب سیاسی داشته است. همچنین در دهه ۷۰ موسسه فرهنگی کوثر به دست بانوان مهاجر در مشهد راه‌اندازی شد که عمده فعالیت آن ایجاد مدرسه غیرانتفاعی بوده است. برخی مؤسسات فرهنگی نیز با رویکرد مسائل مربوط به دفاع از حقوق زنان مهاجر تأسیس و راه‌اندازی شده‌اند از جمله مؤسسه فرهنگی و سیاسی «سیدجمال‌الدین» که تا سال ۱۳۷۸ فعالیت داشته است. این مؤسسه علاوه بر فعالیت‌های آموزشی، دوماهنامه «صدای زن» را نیز در کارنامه انتشاراتی‌اش داشته است.

مدرسه علمیه دخترانه «فاطمیه» در پایین خیابان در زمره مهم‌ترین مراکز وابسته به زنان مهاجر محسوب می‌شود که توسط دختران شهید بلخی، از سال ۱۳۶۰ خورشیدی، فعالیتش را در مشهد شروع کرد و تا سال ۱۳۷۱ خورشیدی فعال بود. نقش زنان مهاجر افغان در عرصه نشریات نیز درخور تأمل است به طوری که معین‌الدین محرابی در کتاب «سه دهه با مطبوعات فارسی‌زبان مهاجران افغانستان در جهان» به این نشریات اشاره کرده است. از بین ۱۱ عنوان نشریه ویژه زنان افغانستان در ایران، شهر مشهد با ۸ مورد بیشترین تعداد نشریه دارد. «ارشادالنسوان»، «پرستوها»، «زنان مهاجر»، «رهروان سمیه»، «صدای زن» و ... در زمره نشریات زنان افغانستان محسوب می‌شوند. از این میان، نوشین اکبرزاده در سال ۱۳۷٦ فصلنامه «زنان مهاجر» و بتول مرادی در سال ۱۳۷۷ ماهنامه «پرستوها» را منتشر کرده‌اند. اتحادیه تعاون اسلامی افغانستان از دیگر مؤسساتی است که توسط زنان مهاجر در دهه ۷۰ ایجاد و در بخش‌های خدمات اجتماعی، بهداشتی و آموزش‌های اولیه فعالیت می‌کرده است. ●

شعار امسال روز جهانی پناهنده که از سوی آژانس پناهندگان سازمان ملل ارائه گردیده است عبارت است از «هر فرد می‌تواند تفاوتی ایجاد کند و هر قدمی حساب می‌شود»

شهربانو

۲شنبه
۰۲ تیر ۱۳۹۹
۳۰ شوال ۱۴۴۱ شماره ۳۱۳۲

رکورددار اهدای خون در ایران

در حالی که در کشورهای توسعه یافته زنان نیمی از اهداکنندگان خون را تشکیل می‌دهند، در ایران تنها ۵ درصد اهداکنندگان خون زن هستند. با این حال، رکورددار اهدای خون در میان زنان ایران ماندانا حجاریان است که تا امروز ۱۸۵ بار خون خود را اهدا کرده است.